

**SAŃAUDŲ SUSIGRAŽINIMO ĮVERTINIMAS
NEMUNO UBR**

TURINYS

1.	IŽANGA	2
2.	VANDENS PASLAUGOS APIBRĖŽIMAS IR VERTINIMO MASTAS	3
2.1.	VANDENS PASLAUGOS APIBRĖŽIMAS	3
2.2.	TIEKĖJŲ, NAUDOTOJŲ IR TERŠĖJŲ NUSTATYMAS	4
2.2.1.	<i>Viešieji vandens tiekėjai .....</i>	<i>4</i>
2.2.2.	<i>Žemės ūkis .....</i>	<i>5</i>
2.2.3.	<i>Pramonė .....</i>	<i>6</i>
2.2.4.	<i>Žuvininkystė .....</i>	<i>6</i>
2.2.5.	<i>Laivyba .....</i>	<i>6</i>
3.	VANDENS PASLAUGŲ FINANSINĖS SĄNAUDOS	7
3.1.	VIEŠOJO VANDENS TEIKIMO PASLAUGŲ SĄNAUDOS	8
3.1.1.	<i>Investicijos .....</i>	<i>8</i>
3.1.2.	<i>Ekspluatacinės išlaidos .....</i>	<i>9</i>
3.1.3.	<i>Administracinės sąnaudos .....</i>	<i>10</i>
3.2.	PRAMONĖS SEKTORIAUS FINANSINĖS SĄNAUDOS	10
3.3.	AKVAKULTŪROS FINANSINĖS SĄNAUDOS	11
3.4.	ŽEMĖS ŪKIO FINANSINĖS SĄNAUDOS	11
4.	APLINKOS APSAUGOS IR GAMTOS IŠTEKLIŲ SĄNAUDOS	12
5.	PAJAMOS IR SĄNAUDŲ SUSIGRAŽINIMO LYGIS BEI MECHANIZMAS	12
5.1.	KAINOS VIEŠAJAME VANDENS TIEKIMO SEKTORIUJE	12
5.2.	TARIFŲ TEISINGUMO KLAUSIMAI	14
5.3.	SĄNAUDŲ SUSIGRAŽINIMO LYGIS NEMUNO UBR	14
5.3.1.	<i>Viešasis sektorius .....</i>	<i>15</i>
5.3.2.	<i>Žemės ūkis .....</i>	<i>19</i>
5.3.3.	<i>Pramonė .....</i>	<i>20</i>

1. IŽANGA

Bendrosios vandens politikos direktyvos (toliau–BVPD) 9-ojo straipsnio reikalavimas įgyvendinti visiško sąnaudų susigrąžinimo principą, įtraukiant į šias sąnaudas ir aplinkos apsaugos bei išteklių sąnaudas, ir teršėjas moka principą, yra vienas iš esminių ES BVPD koncepcijų ir unikalus reikalavimas per visą Europos Sąjungos politikos istoriją. Į aplinkos apsaugos ir išteklių sąnaudas, susijusias su žala ar neigiamu poveikiu vandens aplinkai, turi būti atsižvelgta, ypatingai taikant „teršėjas moka“ principą.

Minėto 9-ojo straipsnio formuluotėje atsispindi dviejų skirtingų konceptualių idėjų, kurias direktyvos rengimo metu atstovavo Europos Parlamentas ir Taryba, ir kurios susijusios su tuo, kaip internalizuoti (t.y. įtraukti į bendrą teršėjo sąnaudų vandens sektoriuje sistemą) gamtos išteklių ir aplinkos apsaugos sąnaudas. 9-asis straipsnis dabar suponuoja dviejų žingsnių procesą kaip pasiekti sąnaudų susigrąžinimą, vienodai suprantamą visose šalyse. Pirma, norint, kad būtų pasiektas visiškas ir, be to, palyginamas tarp Europos šalių sąnaudų susigrąžinimas, reikia finansinių sąnaudų skaičiavimo bendrų standartų ir antra, bendros metodologijos, kaip įvertinti gamtos išteklių ir aplinkos apsaugos sąnaudas.

Kadangi dar nėra formaliai suderintų bendrų metodologijų, pateikiame sąnaudų susigrąžinimo principo taikymo analizę Lietuvoje pagal Gaires¹, priimtas EK specialios grupės 2003 metais.

Sąnaudų susigrąžinimas taip pat atitinka ir Naudotojas moka (angl. User pays) principą, pagal kurį tie, kurie naudojasi paslaugomis, turi padengti atitinkamą dalį sąnaudų.

Šiuo metu Lietuvoje yra užbaigtas vandens sektoriaus reformos teisinis pagrindas, kuris užtikrina visišką sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą. Praktinis šio principo įgyvendinimas dar turi būti tobulinamas įvairiuose (ne tik vandens tiekimo paslaugų) Lietuvos ūkio sektoriuose.

---

¹¹ Guidance document n.o 1. Economics and the environment. The implementation challenge of the Water Framework Directive. Produced by Working Group 2.6 – WATECO, 2003.

2. VANDENS PASLAUGOS APIBRĖŽIMAS IR VERTINIMO MASTAS

2.1. VANDENS PASLAUGOS APIBRĖŽIMAS

Pagal BVP direktyvą sąnaudų susigrąžinimo įvertinimas turi būti atliktas *vandens paslaugoms*.

Vandens paslaugos apibrėžtos BVPD 2 straipsnyje kaip: visos paslaugos, kuriomis namų ūkiams, valstybinėms institucijoms ar bet kokiai kitai ekonominei veiklai: (a) išgaunamas, laikomas, valomas ar paskirstomas paviršinis ar požeminis vanduo; (b) surenkamos ir valomos nuotekos, kurios vėliau išleidžiamos į paviršinius telkinius.

Vandens paslaugos yra tarpininkės tarp gamtinės aplinkos ir faktiško vandens naudojimo. ES šalyse vis dar iki šiol vyksta diskusijos ką konkrečiai priskirti vandens paslaugoms ir kaip susieti tai su vandens naudojimu. Vandens naudojimas paprastai suprantamas kaip vandens paslaugos kartu su kita (žmogaus) veikla, kuri turi poveikį vandens ištekliams. Tai gali būti laivyba, hidroenergetika, žuvininkystė, sportas ar laisvalaikis prie vandens, drėkinimas, melioracija, vandens tiekimas, nuotekų išleidimas.

Viešasis vandens tiekimas ir nuotekų valymas yra vienintelės vandens naudojimo kategorijos, kurios visiškai aiškiai patenka į vandens paslaugų grupę. Tačiau, ES šalių Vandens direktorių nuomone, reikėtų detaliau panagrinėti ir kitas vandens naudojimo kategorijas, pavyzdžiui, savarankiškus vandens tiekėjus ir kitas ūkio šakas, apimančias naudingųjų iškasenų gavybą, žemės ūkį ar laivybą. 2.1 lentelėje pabandyta susieti vandens paslaugas su vandens naudojimu.

2.1 lentelė. *Vandens naudojimas ir vandens paslaugos*

Vandens naudojimas	Vandens paslauga
Hidroenergetika	Paviršinio vandens patvenkimas ir laikymas
Drėkinimas	Paviršinio ar požeminio vandens išgavimas, laikymas ir paskirstymas
Vandens išgavimas	Geriamo ar pramoninio vandens tiekimas
Sutelktoji tarša iš namų ūkių ir pramonės	Nuotekų surinkimas ir valymas, toliau išleidžiant nuotekas į paviršinį vandenį
Pasklidoji tarša iš žemės ūkio	Paviršinio ar požeminio vandens valymas ir paskirstymas
Laivyba	Krantų sutvirtinimas ir vagos gilinimas
Žuvininkystė	Paviršinio vandens patvenkimas ir laikymas
Pramogos ir poilsis prie vandens telkinių	Gali būti paviršinio vandens patvenkimas ir laikymas, nuotekų surinkimas ir valymas ir pan.

Didžioji dalis Lietuvoje išgaunamo vandens yra paviršinis ir tik apie 3% - požeminis. Paimamo paviršinio vandens kiekis labiausiai priklauso nuo jo poreikio energetikos sektoriuje, kur jis naudojamas aušinimui ar turbinoms sukurti. Lietuvoje daugiausia jo iki 2010 metų suvartojo Ignalinos AE, Kruonio HAE ir Lietuvos elektrinė. Iš viso jos 2008 m. sunaudojo apie 4445 mln. m³ vandens – apie 95 proc. bendro kiekio. Pramonės poreikiams sunaudoto paviršinio vandens kiekis pastaraisiais metais šiek tiek auga. 2008 m. pramonė sunaudojo 46 mln. m³ arba 1% viso išgauto paviršinio vandens (2005 m. – 30 mln. m³). Žuvininkystės sektorius sunaudoja maždaug tiek pat vandens – 2008 metais 75 mln. m³ arba maždaug 1,65% viso išgauto paviršinio vandens; 2005 metais sunaudojo 73,3 mln. m³. Žemės ūkis 2008 metais sunaudojo apie 0,04% viso

išgauto vandens. Labai panašūs skaičiai yra ir Nemuno UBR, apie kurią toliau esančiuose skyreliuose ir kalbėsime.

Vienintelis geriamo vandens šaltinis Lietuvoje yra požeminis vanduo.

BVP direktyvoje pažymėta, kad sąnaudų susigrąžinimo ir skatinančių kainų nustatymo principas turi būti įgyvendinamas upių baseinų rajono mastu kiekvienai vandens paslaugų kategorijai. Tarptautiniams upių baseinams sąnaudų susigrąžinimo įvertinimas turėtų būti atliktas kiekvienai nacionalinei baseinų rajono daliai.

2.2. TIEKĖJŲ, NAUDOTOJŲ IR TERŠĖJŲ NUSTATYMAS

Už vandens tiekimą ir paskirstymą bei už nuotekų surinkimą ir valymą yra atsakingi viešieji vandens tiekėjai. Toliau pateiksime pagrindinių pagal sąnaudų susigrąžinimo principą nagrinėtinų sektorių apibūdinimus. Tai:

- Viešieji vandens tiekėjai;
- Žemės ūkis;
- Pramonė;
- Žuvininkystė;
- Laivyba.

2.2.1. Viešieji vandens tiekėjai

Pagrindinius geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo valstybinio valdymo ir reguliavimo pagrindus nustatė 2006 m. liepos mėn. Seimo priimtas Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas, įsigaliojęs nuo 2007 m. sausio 1 d. Vienas iš pagrindinių vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo valstybinio valdymo ir reguliavimo tikslų – sukurti kainų reguliavimo sistemą, kuri užtikrintų optimalias kainas abonentams (vartotojams), vandens tiekėjų sąnaudų, reikalingų viešajam vandens tiekimui tinkamai vykdyti, susigrąžinimą bei principo „teršėjas moka“ įgyvendinimą. Beveik visos įstatyme numatytos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo reguliavimo priemonės įgyvendinamos per viešuosius vandens tiekėjus.

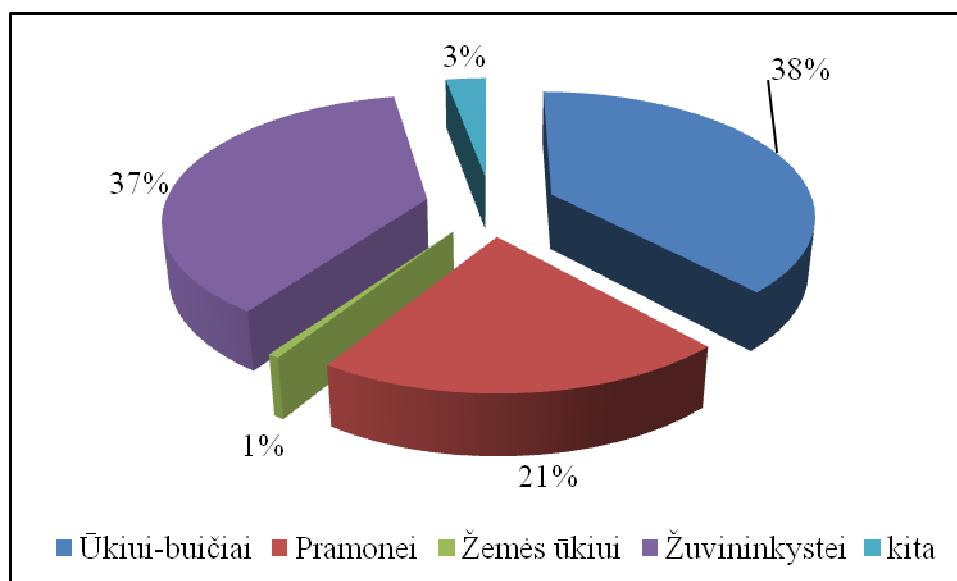
Šiuo metu Lietuvoje vandens paslaugų prieinamumas yra apie 65 proc., o kaime – apie 30-35 proc. (Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (toliau – VKEKK) 2007 metų ataskaita).

Pagrindinės Lietuvos vandens tiekimo įmonės, paprastai priklausančios savivaldybėms, ir kurių statistiniai duomenys paprastai nagrinėjami (tokių yra 47-57), išgauna geriamąjį vandenį ir jį ruošia 282 geriamojo vandens ruošimo įrenginiuose ir tiekia per 1040 vandens tiekimo sistemų, kuriose yra 278 269 įvadai. Nuotekos surenkamos 453 nuotekų surinkimo sistemose, prie kurių yra 185 313 prijungimų. Nuotekos transportuojamos 6 474 km vamzdynais, iš jų 934 km - slėginės linijos. 2007 metais vandens tiekimo įmonės eksploatavo 453 valyklas ir 118 dumblo tvarkymo įrenginių, kuriuose per 2007 m. nusausinta 2 306,9 tūkst. m³ dumblo.

Remiantis Kainų kontrolės ir energetikos komisijos 2008-ųjų metų ataskaitoje, Lietuvoje 2008 metais buvo 342 geriamojo vandens tiekėjai. Kaip rašoma 2007-ųjų VKEKK ataskaitoje, labiausiai fragmentuotas ir smulkus vandentvarkos ūkis yra Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus apskrityse.

Nemuno UBR priklauso 47 stambesnės vandens tiekimo įmonės iš 56 tokių įmonių iš viso, kurių duomenis naudojame sąnaudų susigrąžinimo vertinimui viešajame vandens tiekimo sektoriuje.

Vandens sunaudojimas, neįskaitant energetikos tikslams, 2008 metais tarp skirtingų Nemuno UBR vandens naudotojų pasiskirstė taip:

Šaltinis: Suskaičiuota konsultanto pagal Statistikos departamento duomenis savivaldybėms ir savivaldybių gyventojų pasiskirstymą pagal UBR

2.1 pav. Vandens sunaudojimas Nemuno UBR pagal sektorius, neįskaitant paviršinio vandens, sunaudojamo energetikai, 2008

Iš bendro nuotekų, išleidžiamų į paviršinius vandenis, kiekio didžiausia dalis tenka, kaip ir vandens išgavimo atveju, nuotekoms iš energetikos objektų. Šios nuotekos yra švarios ir jų valyti nereikia. Dėl intensyvios naujų miestų nuotekų valymo įrenginių statybos ar senų rekonstrukcijos nevalytų ar nepakankamai išvalytų nuotekų kiekiai per pastaruosius metus labai sumažėjo. 2008-aisiais iš viso Nemuno UBR namų ūkiuose ir pramonėje susidarancio nuotekų kiekio 92% buvo išvaloma iki reikiamų normų, 7,6% buvo išvalyta nepakankamai ir 0,5% nevaloma visai.

Labai svarbi dar viena vandens išteklių naudojimo rūšis Lietuvoje – lietaus vandens išleidimas į paviršinius vandenis. Maždaug 89,4% lietaus vandens 2008 metais Lietuvoje buvo išleisti visai be valymo, 1,1% - nepakankamai išvalyti ir apie 9,4% buvo išvalyti iki reikiamo lygio. Per 8 pastaruosius metus valomų paviršinių nuotekų dalis padidėjo apie 3 proc., iš jų išvalytų iki nustatytų normų – apie 2 proc.

Viešojo vandens tiekimo sektorius yra svarbiausias sąnaudų susigrąžinimo vertinimui.

2.2.2. Žemės ūkis

Žemės ūkis nėra svarbus tiesioginis vandens naudotojas Lietuvoje. Kaip jau parodyta anksčiau, žemės ūkyje sunaudojama tik apie 1% viso sunaudoto Nemuno UBR vandens.

Žemės ūkis, pirmiausia, yra toks pat viešojo vandens tiekimo sistemos naudotojas, ir per mokamą kainą viešajam vandens tiekėjui grąžina savo, kaip vandens naudotojo, dalį sąnaudų. Tačiau antra, žemės ūkis yra pasklidusios taršos formuotojas, o pastarosios taršos sąnaudos į vandens ar kokią kitą kainą nėra įtrauktos. Trečia, viena iš pagrindinių galimų ir daugelyje pietų Europos šalių problemų keliančių vandens naudojimo žemės ūkyje sričių – drėkinimas – nėra paplitęs Lietuvoje. Šiuo metu drėkinama tik labai menka Nemuno UBR esančios žemės ūkio žemės dalis. Tai nesukelia kokio nors reikšmingo poveikio vandens ištekliams. Todėl svarbus tampa tik antrasis paminėtas žemės ūkio, kaip pasklidusios taršos bruožas.

Sąnaudų susigrąžinimas vertinamas vandens paslaugoms. Bendrojoje vandens politikos direktyvoje vandens paslaugos apibrėžiamos siaurąja prasme – kaip vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo bei valymo paslaugos. Žemės ūkio sektorius tokiomis paslaugomis kaip nors specifiškai Lietuvoje ir Nemuno UBR nesinaudoja. Lietuvoje žemės ūkis nesinaudoja tokia galima vandens paslauga, kaip drėkinimas. Pastaraisiais metais drėkinamų plotų nedeklaruojama.

Žemės ūkis, be tiesioginės žemės ūkio produkcijos naudos, suteikia tokias visuomenines paslaugas kaip kraštovaizdžio ir / ar kultūrinių vertybių bei aplinkos išsaugojimas. Tuo pačiu jis yra ir didžiausias paviršinių vandenų teršėjas Lietuvoje. Taigi vertinant ne tik paslaugas siaurąja prasme, o nagrinėjant visus vandens naudotojus ir jų daromą naudą ar žalą, žemės ūkio, kaip didžiausio paviršiaus vandenų teršėjo, poveikis bei šio sektoriaus indėlis į sąnaudų susigrąžinimą turi būti nagrinėjami.

2.2.3. Pramonė

Nemuno UBR teritorijoje esančios pramonės įmonės sunaudoja beveik ketvirtadalį viso paimamo vandens, jei į visą kiekį neįskaičiuojamas kiekis, sunaudojamas energetikoje.

Didesnė dalis vandens pramonės įmonėms tiekama iš centralizuotų vandens tiekimo sistemų, kurių sąnaudų susigrąžinimo principas nagrinėjamas atskirai.

Sąnaudų susigrąžinimas pramonės sektoriuje neturi kelti didesnių problemų, jei šios šakos mokami gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos teršimo mokesčiai atspindi realias aplinkosaugos „išorinės“, (teršimo) sąnaudas.

Tai, kas galėtų turėti įtakos finansinių sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimui pramonės sektoriuje, susiję su subsidijų naudojimu. Pastarosios apibūdinamos atskirame skyrelyje.

2.2.4. Žuvininkystė

Žuvininkystės reikmėms naudojama beveik trečdalis viso Nemuno UBR naudojamo vandens. Paprastai žuvininkystei naudojami specialūs tvenkiniai, kurie nelaikomi vandens telkiniais, turinčiais pasiekti gerą vandens būklę, o vadinami pramonės objektais. Šios rūšies žuvininkystės reikmėms paimama apie 70 mln. m³ vandens per metus.

Lietuvoje paplitusi tvenkininė žuvininkystė, kai daugiausia auginami karpiai. 2009-aisiais maždaug 18 įmonių pagamino apie 2500 tonų karpio, o tai sudaro apie 96 % visų išaugintų žuvų. Kartu su karpiais, kaip polikultūra, auginamos lydekos, lynai, karosai, peledės, šamai ir augalėdės žuvys - amūrai.

Apskritai, Akvakultūros įmonių asociacijos duomenimis, daugiau nei 1600 tvenkinių, užimančių 10 tūkst. ha, išauginama daugiau nei 3500 tonų prekinų žuvų ir apie 1500 tonų žuvų jaunikių (įžuvinimo medžiagos).

Kadangi šis sektorius yra privatus, ir su vandens paėmimu ir jo naudojimu susijusios finansinės sąnaudos nėra aktualios, svarbus tampa tik vienas visų sąnaudų elementas – gamtos išteklių naudojimo sąnaudos, į pastarąją sąvoką įdedant ir galimo aplinkos teršimo sąnaudas.

2.2.5. Laivyba

Kaip jau minėta, visiško sąnaudų susigrąžinimo principo taikymas reiškia, kad kiekvienas vandens naudotojas ir teršėjas patiria sąnaudas, tiesiogiai susijusias su šių naudotojų vandens sunaudojimu arba tiesiogiai arba užteršiant vandens išteklius. Tokia vandens išteklių naudojimo koncepcija nėra paprastai pritaikoma vandens naudojimui laivybos tikslams.

Be to, daugelio didžiųjų Europos upių konvencijose (pavyzdžiui, Reino ar Dunojaus) nustatoma teisė nemokamai plaukioti šiose upėse visų šalių laivams.

Todėl kol kas laivyba nelaikoma tuo sektoriumi, kuris būtų susijęs su BVDP 9-ojo straipsnio įgyvendinimu, t.y. laivyba nelaikoma vandens paslauga.

3. VANDENS PASLAUGŲ FINANSINĖS SĄNAUDOS

Vandens naudotojams (namų ūkiai, pramonė ir žemės ūkis) kainą už naudojamą vandens išteklius ir su vandeniu susijusiomis paslaugomis sudaro:

- Mokėjimai už naudojamą vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sistemomis;
- Mokėjimai už vandens išteklius ir už vandens teršimą;
- Mokėjimai už nuotekų surinkimą iš privačių septinių tankų;
- Mokėjimai už leidimą žvejoti;
- Mokėjimai už žalą aplinkai avarių metu.

Be to, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugos apmokestinamos pridėtinės vertės mokesčiu, kuris, kaip ir kitoms paslaugoms Lietuvoje, iki 2009 metų sudarė 18%, vėliau – 19% ir 21%.

Vandens paslaugų finansines sąnaudas reglamentuoja šie teisės aktai:

1. Vandens įstatymas (Žin., 1997, Nr. 104-2615; 2009, Nr. 154-6955);
2. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 82-3260);
3. Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas (Žin., 1991, Nr. 11-274; 2009, Nr. 93-3989);
4. Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas (Žin., 1999, Nr. 47-1469; 2009, Nr. 61-2404);
5. Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2009, Nr. 93-3963);
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo 2008-2015 m. plėtros strategijos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 104-39750).
7. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodika, patvirtinta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2006 gruodžio 21 nutarimu Nr. O3-92 (Žin., 2006, Nr. 143-5455);
8. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. D1-614 dėl Mėgėjiškos žūklės leidimų išdavimo taisyklių ir mėgėjiškos žūklės leidimų valstybiniuose vandens telkiniuose naudojimo ir apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin., 2004, Nr. 180-6684);
9. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 9 d. įsakymas Nr. 471 dėl Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos patvirtinimo (Žin., 2002, Nr. 93-4026);

3.1. VIEŠOJO VANDENS TEIKIMO PASLAUGŲ SĄNAUDOS

Paprastai priimta, kad vandens paslaugos susijusios su trimis sąnaudų grupėmis: investicinėmis, eksploatacinėmis ir administracinėmis sąnaudomis.

Pradinės investicinės vandens sektoriaus sąnaudos Lietuvoje didžiaja dalimi buvo finansuojamos vyriausybės, donorų ir tarptautinių finansinių institucijų. Šiuo metu didžiausia vandens sektoriaus investicijų dalis finansuojama ES paramos fondų. Eksploatacinės ir administracinės išlaidos turi būti padengiamos tarifais už vandenį.

Visos paminėtos trijų grupių sąnaudos turi būti susigrąžintos per tinkamą sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą, kuris, trumpai apibūdinus šių sąnaudų grupių skaičius, toliau ir aprašomas.

3.1.1. Investicijos

Kaip pateikta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 metų metinėje ataskaitoje, 2005 metais į viešąjį vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektorių investuota 402 mln. Lt. Beveik 57% buvo skirta nuotekų tvarkymui.

2007 metais į geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų sektorių buvo investuota 625 mln. Lt, o 2008 metais – 856 mln. Lt. Pagal pateiktus įmonių duomenis 48 % sudarė investicijų fondų lėšos, 26% - valstybės biudžeto, 9,5 % - savivaldybių biudžetų ir 17 % - įmonių lėšos.

Investicijos į vandens sektorių Lietuvoje buvo planuojamos pagal upių baseinų principą. Šiam tikslui nustatyti upių baseinai neatitiko natūralių, o pritaikyti administraciniam lėšų valdymui. Lietuva buvo suskirstyta į 5 baseinus:

1. Nemuno aukštupio
2. Nemuno vidurupio
3. Nemuno žemupio
4. Neries ir
5. Ventos – Lielupės.

Kiekvienam baseinui 20-čiai metų parengti investiciniai planai; į planus įtrauktos gyvenvietės, turinčios daugiau nei 500 gyventojų. Įvertintos investicijos kiekviename baseine siekė apie 200 mln. eurų. Be to, investicijos kiekviename baseine buvo suskirstytos dar į tris laiko paketus, kiekvieno iš kurių vertė prilygo maždaug 50 – 60 mln. eurų.

Į geriamojo vandens tiekimą ir nuotekų tvarkymą 2000-2006 m. investuota apie 1,4 mlrd. litų Europos Sąjungos paramos (kasmet vidutiniškai 200 mln. lt), valstybės ir savivaldybių biudžetų ir vandentvarkos įmonių lėšų. Iš Sanglaudos fondo 2004-2006 m. iš viso buvo skirta apie 925 mln. litų vandens sektoriui (maždaug 300 mln. litų kasmet per trejus metus). Pagal BPD 1.3 priemonę šiai veiklos sričiai iš Struktūrinių fondų buvo skirta apie 48 mln. litų. Ši parama buvo skirta vandens ir nuotekų sistemoms gyvenvietėse, turinčiose mažiau kaip 500 gyventojų.

2007-2013 metų finansinėje perspektyvoje vandens sektoriui numatoma skirti apie 2,1 mlrd. litų ES struktūrinės paramos ir valstybės biudžeto lėšų. Visoms savivaldybėms parengus vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros planus bus galima įvertinti reikalingų lėšų poreikį.

Planuojamos investicijos apima naujų nuotekų valymo įrenginių statybą ar vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sistemų išplėtimą bei nuotekų dumblo infrastruktūros kūrimą.

Be valstybės biudžeto, pagrindinių nuotekų valymo įrenginių statybą iki šiol rėmė užsienio donoriai. Jie finansavo tiek pačias investicijas, tiek jų investicinių projektų parengimo techninę pagalbą.

Iki 2001 metų 15 mln. eurų vandens sektoriaus infrastruktūrai suteikė PHARE programa.

1998 metais įkurta Didelių infrastruktūros objektų (angl. Large Scale Infrastructure Facility (LSIF)) programa, iš kurios Lietuva gavo paramos techninei pagalbai. 1999 metais gauta 14,4 mln. eurų, iš kurių 12,2 skirta investiciniams projektams Klaipėdoje, Panevėžyje ir Jurbarko, o 2,2 mln. eurų – techninei pagalbai (rengti projektus kitai – ISPA- programai).

Pasak Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos, 1993-2003 metais iš PHARE aplinkos apsaugos sektoriaus institucinių gebėjimų stiprinimui ir projektų rengimui skirta maždaug 65 mln. eurų. Įgyvendinimas tęsėsi iki 2006-ųjų.

Bendra parama iš Sanglaudos fondo 2004-2006 metams sudarė 610 mln. eurų. Iš šių lėšų maždaug 300 mln. eurų skirta aplinkos apsaugos sektoriui.

3.1 lentelė. Sanglaudos fondo investicinių vandens tiekimo projektų sąnaudos, 2000-2006

Geriamo vandens sektoriaus projektai	Bendros sąnaudos (mln. eurų)	Sanglaudos fondas (mln. eurų)	ES paramos dalis (%)
Iš viso geriamo vandens srityje (išgavimas, saugojimas, gerinimas ir paskirstymas): 3 projektai	99,618	63,999	64%

Šaltinis: DG REGIO

Be to, Lietuvos vandens sektorių rėmė ir dvišaliai donorai. Švedijos, Suomijos, Norvegijos ir kitos vyriausybės iki 2001 metų skyrė apie 20 mln. eurų.

Apibendrinant, dvišalė ir ES parama iki 2001 metų sudarė maždaug 7 mln. eurų per metus.

Dėl iki šiol didėjusios ES paramos ir tam reikalingo kofinansavimo vyriausybės asignavimai aplinkos apsaugos investiciniams projektams vėl didėja nuo 2004 metų.

Iki 2008 metų savivaldybių indėlis į nuotekų valymo infrastruktūrą praktiškai buvo lygus nuliui. Tik 2008-aisiais šis indėlis sudarė 9,5% bendrų investicijų.

3.1.2. Eksploatacinės išlaidos

Eksploatacinės išlaidos palaikyti vandens tiekimo, nuotekų tvarkymo savivaldybėse ir pramonės įmonėse, potvynių kontrolės sistemas sudaro maždaug 400 mln. litų arba 120 mln. eurų per metus.

Kiekvienais metais vandens tiekimo įmonių eksploatacinės išlaidos padidėja keliais procentais.

Tai daugiausia susiję su vandens tiekimo įmonių veiklos plėtra (pavyzdžiui, kaimo vietovių priskyrimas vandens tiekimo įmonių žinion).

Savivaldybių vandens tiekimo įmonės apima maždaug 80% visos vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo rinkos Lietuvoje. Todėl jų išlaidų (sąnaudų) struktūra gali būti laikoma tipine.

Darbo užmokestis ir socialinio draudimo mokesčiai sudaro didžiausią vandens paslaugų sąnaudų dalį. Antra pagal dydį dalis – nusidėvėjimas. Paprastai eksploatacinės išlaidos Lietuvoje nesubsidijuojamos, tačiau kai kuriais atvejais, savivaldybių tarybos gali nutarti skirti vienkartinę lėšų išmoką vietinėms vandens tiekimo įmonėms. Pavyzdžiui, Neringoje, kuri yra mažas kurortinis miestelis ir kuriame gyventojų skaičius labai skiriasi žiemą ir vasarą, pusė vandens kainos vietiniams gyventojams yra subsidijuojama.

3.1.3. Administracinės sąnaudos

Šios sąnaudos susiję su vandens paslaugos reguliavimu.

Didžiausia administracinių sąnaudų dalis (darbo užmokestis) jau apibūdinta aukščiau. Tačiau dažnai su vandens tiekimu yra susiję daugiau sąnaudų ir daugiau organizacijų, nei kad tiesiogiai tos, kurios tiekia vandenį vartotojui ar iš jo surenka nuotekas.

3.2. PRAMONĖS SEKTORIAUS FINANSINĖS SĄNAUDOS

Pramonės įmonės paprastai finansuoja investicijas į vandens sektorių savo nuosavomis lėšomis ir bankų kreditais. 2001-2008 metais pramonės įmonių investicijos aplinkos apsaugos priemonėms kito nuo 4 mln. iki 60 mln. litų. Aiškios tendencijos nebuvo. Pavyzdžiui, 2006 metais įmonės į tokias priemones investavo 4 mln., o 2007 – jau 59 mln. litų.

Investicijos gamybos procesams tuo pačiu laikotarpiu buvo tarp 300 tūkst. ir 15 mln. litų per metus.

Subsidijų vandens sektoriui pramonės įmonėse Lietuvoje suteikiama nedaug. Du pagrindiniai potencialūs šaltiniai:

- Europos Sąjungos parama, teikiama per Ūkio ministerijos valdomus mechanizmus ir
- Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo (LAAIF) teikiamos subsidijos.

ES struktūrinių fondų parama verslui (taigi ir pramonei) iki 2007 metų buvo teikiama pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą (toliau – BPD). Per BPD įgyvendinimo laikotarpį daugiau nei 1,13 mlrd. Lt Ūkio ministerijos administruojamos paramos buvo skirta 333 projektams įgyvendinti. Tačiau nė vieno iš jų nebuvo susijusio su vandens sektoriumi. Todėl vieninteliu šaltiniu, galinčių turėti reikšmės sąnaudų susigrąžinimo vertinimui, yra LAAIF teikiamos subsidijos.

Kaip rašoma LAAIF tinklapyje, šio Fondo pagrindinis uždavinys yra remti visuomeninį ir privatų sektorius, įgyvendinant Lietuvos aplinkos apsaugos strategiją atitinkančius ir neigiamą ūkinės veiklos įtaką aplinkai mažinančius aplinkos apsaugos projektus. Investicinius projektus Fondas remia lengvatinių paskolų ir subsidijų forma. Remiami tik aplinkosauginio efekto testinumą užtikrinantys projektai. Pagrindinis Fondo lėšų šaltinis – nuo 2000 metų Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pagrindu į LAAIF mokami 20 proc., o nuo 2003 m. sausio 1d. – 30 proc. mokesčių už taršą. Tai pastaraisiais metais sudaro apie 13 mln. litų per metus. 2009 metais į Fondą įplaukė žymiai mažiau lėšų dėl sumažėjusios gamybos ir dėl 7 mln. litų lėšų nukreipimo nacionalinio biudžeto, o ne Fondo reikmėms.

Investiciniams projektams finansuoti skirtas subsidijas LAAIF išduoda per komercinius bankus ir lizingo bendroves, o lengvatines paskolas - per kreditines įstaigas, kurios prisiima paskolos grąžinimo riziką bei savo lėšomis prisideda prie projektų finansavimo.

Tačiau būtent vandens sektoriui, palyginti su oro taršos mažinimo sektoriumi, subsidijų buvo išduota labai mažai, pirmiausia dėl to, jog nedaug pramonės įmonių dėl to ir kreipiasi. 2008 metais dėl vandens sektoriaus projektų į LAAIF-ą kreipėsi keturios pramonės ir/ar statybos įmonės, o 2007 metais – šešios. Lt. Iš maždaug 13 mln. litų, gaunamų į LAAIF per metus tik apie 1 mln. buvo skirta subsidijų pramonės ir statybos įmonėms vandens sektoriui 2008 metais ir apie 1,7 mln. - 2007-ais. Iš viso vandens sektoriui 2008 metais skirta apie 3,3 mln. litų, bet čia įėjo ir kitos, ne pramonės įmonės (pavyzdžiui, keletas vandens tiekimo įmonių). 2009 metais, pablogėjus finansinei padėčiai, vandens sektoriui finansuoti iš pramonės įmonės buvo priimta ir patvirtinta tik viena paraiška.

Taigi, turint galvoje, kad pramonė sukuria beveik 20 mlrd. litų pridėtinės vertės, 1-2 mln. litų įtraukimas į teršėjo sąnaudas, neturi įtakos sąnaudų susigrąžinimo pramonėje lygiui.

Atsižvelgiant į tai, kad mokesčiai už taršą ir valstybinius gamtos išteklius atspindi išorines aplinkos apsaugos sąnaudas, galima teigti, kad sąnaudų susigrąžinimas pramonės sektoriuje lygus 100%.

3.3. AKVAKULTŪROS FINANSINĖS SĄNAUDOS

Pastaraisiais metais akvakultūros įmonės efektyviai naudojasi ES parama bei parama akvakultūrai iš Specialiosios kaimo rėmimo programos sektoriaus konkurencingumui didinti bei aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimui. Įsigyta daug modernios technikos ir technologinių įrengimų, buvo vykdoma tvenkinių renovacija. Pagerinta žuvininkystės tvenkinių sanitarinė būklė, sumažintas žuvų sergamumas, įgyvendintos priemonės laukinių paukščių ir kitų gyvūnų išsaugojimui ekologinio tinklo Natura 2000 teritorijose.

2007-2013 metais parama dviem su akvakultūra susijusioms Žuvininkystės paramos finansinio instrumento priemonėms sudarys apie 70 mln. lt. Kadangi parama galima 60-čiai % galimos projekto vertės, tai bendras investicijų kiekis į akvakultūrą iki 2013 metų bus apie 120 mln. litų.

3.4. ŽEMĖS ŪKIO FINANSINĖS SĄNAUDOS

Žemės ūkio gaunama didžiulė parama labai komplikuoja tiek sąnaudų susigrąžinimo lygio įvertinimą, tiek šio principo įgyvendinimą.

Pagal turimus duomenis iš Žemės ūkio ministerijos galima daryti prielaidą, kad vienaip ar kitaip su vandens sektoriumi susijusioms priemonėms žemės ūkyje skiriama maždaug 250 mln. litų kasmet. Per pastaruosius dešimt metų investicijų į drėkinimo sistemas Lietuvoje nebuvo.

Potvynių kontrolei lėšos skiriamos iš vyriausybės ar savivaldybių išteklių. Pagal Vyriausybės patvirtintą Klaipėdos ir Tauragės apskričių pasirengimo potvyniams ir potvynių padariniams šalinti 2007-2015 metų programą iš Valstybės biudžeto ir Europinių fondų įvairioms su potvynių prevencija ir pasirengimu šalinti potvynių padarinius priemonėms numatyta skirti apie 55 mln. litų. Be to, Klaipėdos ir Tauragės apskritys dar išpareigojo kasmet skirti po 1,2 mln. litų.

Kitos vandens išteklių valdymo veiklos, pavyzdžiui, upių reguliavimas (polderių priežiūra), finansuojamos iš valstybės biudžeto ir prilygsta maždaug 2 – 2.5 mln. litų kasmet.

4. APLINKOS APSAUGOS IR GAMTOS IŠTEKLIŲ SĄNAUDOS

Visi nagrinėjami pagrindiniai sektoriai – vandens naudotojai – tai yra viešasis vandens tiekimas, pramonė, žemės ūkis ir žuvininkystė – moka aplinkos apsaugos mokesčius. Sąnaudos, kurias šiuo metu vandens naudotojai padengia, nėra proporcingos toms sąnaudoms, kurias jų veikla sukelia kitiems.

Vertinant bendrą sąnaudų susigrąžinimą labai svarbu atsižvelgti ir į taršos mažinimo ar kontrolės sąnaudas, kurias patiria vandens paslaugų tiekėjai.

Vandens paslaugų tiekėjai, turintys Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus, moka vandens išteklių mokestį ir aplinkos teršimo mokestį. Aplinkos apsaugos sąnaudos, kaip būtinas vandens kainos elementas, yra įtrauktos į vandens tarifą. Pastaraisiais metais kasmet už vandens išteklių išgavimą (tiek požeminio, tiek paviršinio vandens) į valstybės biudžetą surenkama apie 10 mln. litų. Mokesčių už taršą taip pat sumokama panaši suma. Baudų (už taršą, viršijančią leidime nustatytus limitus ar už gamtai padarytą žalą įvairių atsitikimų metu) sumokama mažiau – apie 2 mln. litų per metus.

Kaip matyti, gamtos išteklių ir taršos mokesčiai nėra svarbūs kaip potencialūs investicijų lėšų šaltiniai. Šie mokesčiai, augant investavimo tempams, sudaro vis mažesnę dalį, palyginus su investicijomis į vandentvarkos sektorių. Pavyzdžiui, 2008 metais - mažiau nei 3% visų investicinių sąnaudų. Tačiau, jei nustatytos teisingai, šios priemonės, žinoma turi padėti siekti vandens kokybės tikslų gerinimo efektyviau.

Žuvininkystės ūkiai moka aplinkos mokesčius – mokesčius už valstybinius gamtos išteklius (šiuo atveju – paviršinį vandenį) ir už taršą tais atvejais, kai nustatomas leistinų normų viršijimas. Pastaraisiais metais už taršą sumokama apie 35 tūkst. Lt mokesčio už gamtos išteklius (mokesčio tarifas – 0,0005 Lt/m³).

5. PAJAMOS IR SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS BEI MECHANIZMAS

5.1. KAINOS VIEŠAJAME VANDENS TIEKIMO SEKTORIUJE

Tik vienas procentas vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo rinkos priklauso privačiam kapitalui, todėl vandens išteklių paslaugų teikime dalyvauja viešasis sektorius.

Sąnaudų susigrąžinimas reiškia:

- Tinkamo tarifo nustatymą
- Sąnaudų optimizavimą
- Įvairių finansavimo šaltinių panaudojimą
- Efektyvų finansinį valdymą
- Paslaugų efektyvumą

2001 metais buvo priimta Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodika (Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimas Nr. 119; paskutinį kartą papildytas 2006 metais). Pagal šią Metodiką visos vandens tiekimo įmonės privalo naujas kainas suderinti su Valstybine kainų ir energetikos kontrolės komisija, kuri yra valstybinis kainų šioje srityje reguliatorius. Sąnaudos ir pajamos turi būti planuojamos ir nustatomos pagal patvirtintas įmonių plėtros programas, taip pat reikia atsižvelgti į veiklos palyginamuosius rodiklius, taip pat nustatytus Komisijos. Šiuo metu parengtas ir svarstomas naujas Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodikos projektas.

Praktiškai visi vandens tiekėjai Lietuvoje priklauso savivaldybėms. 50 savivaldybių vandens tiekimo įmonės yra susivieniję į Vandens tiekėjų asociaciją. Be to, yra daugybė mažų operatorių (daugiausia mažose gyvenvietėse ar kaimuose), kurie tarp kitų funkcijų tiekia vandenį ir tvarko nuotekas.

Metodika suteikia prielaidas visiško sąnaudų susigražinimo įgyvendinimui. Pavyzdžiui, į vandens kainą turi būti įtraukti tokie elementai:

- Medžiagos;
- Priežiūros ir eksploatacinės medžiagos;
- Kuras;
- Elektra;
- Šildymas;
- Ilgalaikio turto nusidėvėjimas;
- Darbo užmokestis;
- Socialinės apsaugos mokestis;
- Paslaugos ir kiti darbai pagal sutartis;
- Žemės mokestis;
- Žemės nuomos mokestis;
- Nekilnojamojo turto mokestis;
- Kelių mokestis;
- Gamtos išteklių mokestis;
- Mokesčiai už taršą;
- Mokėjimai į garantinį fondą;
- Kitos išlaidos.

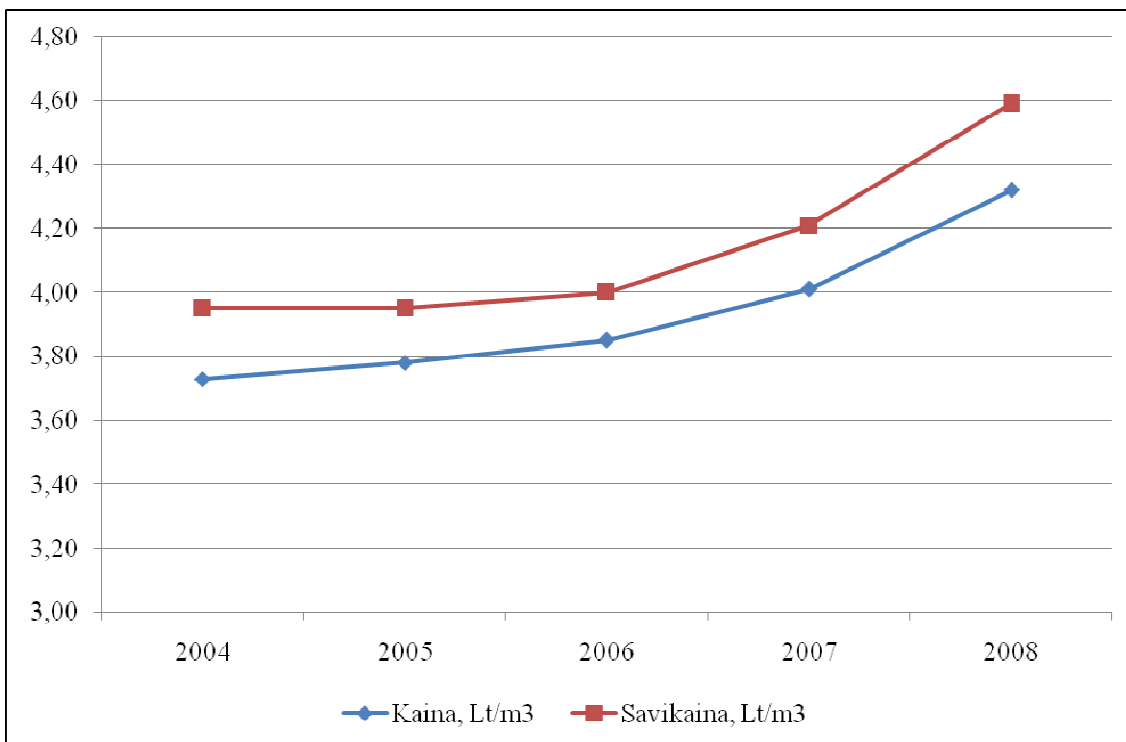
Vidutiniškai vienas gyventojas 2008 m. sunaudojo 63 litrus per dieną geriamojo vandens. Šis skaičius yra panašus jau keletą metų.

2008 metais, palyginti su 2006 metais, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo vidutinė paslaugų savikaina padidėjo 14,75 proc., o kaina – 12,2 proc.

Lietuvos vandens tiekimo įmonių pajamos už geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas pastaraisiais metais nepadengė sąnaudų. 2008 metais nuostolis iš pagrindinės veiklos Lietuvos vandens tiekimo įmonėse sudarė iš viso apie 26 mln. litų; 2004 metais jis prilygo 11mln. litų. Tik keletas įmonių iš 50 dirbo pelningai.

Vandens tiekimo įmonės, jų veiklai įvertinti, suskirstytos į penkias grupes pagal pardavimų apimtį. Aštuonios didžiausios priklauso pirmai grupei ir tai yra vienintelė grupė, kurios veikla nebuvo nuostolinga 2008 metais. Kitos, mažesnės įmonės suskirstytos į kitas keturias grupes. Kuo mažesnės įmonės – tuo nuostolingesnė buvo veikla. Tai tik patvirtina masto ekonomijos principo taikymo svarbą Lietuvoje.

Vykstant įmonių stambėjimo procesui bei peržiūrint kainų tarifus, pelningų vandens tiekimo įmonių daugėjo. Be to, būtina pažymėti, kad stambiausios vandens tiekimo įmonės yra Nemuno upių baseinų rajone, todėl čia padėtis dėl sąnaudų susigražinimo buvo šiek tiek geresnė, nei kituose Lietuvos upių baseinų rajonuose.

Šaltinis: Parengta pagal Valstybinės Kainų ir energetikos kontrolės komisijos informaciją

5.1 pav. Vandens tiekimo įmonių vidutinė savikaina ir vidutinė kaina 2003-2008 m.

Dėl didelių investicijų nuotekų tvarkymo srityje bendros vandens kainos nuotekų tvarkymo dalis didėja greičiau nei geriamo vandens tiekimo dalis bendroje kainoje.

Paprastai visose galimybių studijose, rengiamose vandens sektoriuje, daroma prielaida, kad ateityje vandens tarifai didės ir nuostoliai bus padengti gautinomis pajamomis. Papildomas tarifų augimas bus reikalingas norint įgyvendinti ambicingas investicines programas ir atsižvelgti į „teršėjas moka ir vartotojas moka“ principus.

5.2. TARIFŲ TEISINGUMO KLAUSIMAI

Tarifų teisingumo ir lygybės klausimai yra labai svarbūs sąnaudų susigrąžinimo srityje. Jei į tai atsižvelgiama, reiškia, kad socialinė dimensija įtraukiama į sąnaudų atsipirkimo strategiją. Norint tokią strategiją turėti, reikia sugebėti tinkamai įvertinti skirtingų socialinių grupių poreikius ir prioritetus. Yra keletas būdų kaip suteikti vandens paslaugas kiek galima sėkmingiau atsižvelgiant į teisingumo aspektus ir pasiekti tinkamą pajamų perskirstymą. Tai gali būti padaryta naudojant vyriausybės teikiamas subsidijas socialiai remtinoms grupėms, tobulinant mokėjimo už vandens paslaugas mechanizmą ir t.t. Lietuvoje naudojamas pagrindinis socialinio teisingumo siekimo metodas yra savivaldybių subsidijos remtiniams namų ūkiams.

Savivaldybių subsidijos teikiamos tiems namų ūkiams, kurių mokėjimai už šaltą vandenį viršija 2%, o mokėjimai už šaltą ir karštą vandenį viršija 5% namų ūkių pajamų.

5.3. SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS NEMUNO UBR

Į kainas, mokamas už vandens išteklių suteikiamas paslaugas, reikia įtraukti visas finansines ir visas „išorines“ aplinkos sąnaudas. Pastarosios, kaip apibūdinta aukščiau, „padengtos“ mokesčių už valstybinius gamtos išteklius ir mokesčių už aplinkos teršimą tarifais. Todėl skaičiuojame tik finansinį sąnaudų susigrąžinimo lygį viešajame vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriuje, pramonėje ir žemės ūkyje.

5.3.1. Viešasis sektorius

Pagrindinės sąnaudų susigrąžinimo lygio skaičiavimo prielaidos buvo šios:

- Skaičiavimai pagrįsti 2007 metų vandens tiekimo įmonių duomenimis;
- Skaičiuojama atskirai kiekvienam Nemuno UBR pabaseiniui/baseinui, o tokių yra dvylika;
- Vandens tiekimo įmonės priskiriamos tam pabaseiniui/baseinui, kurių aptarnaujami pagrindiniai miestai ir gyvenvietės patenka į tam tikrą pabaseinį/baseiną;
- Naudojami vandens tiekimo įmonių pagrindinės veiklos, t.y. vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, skaičiai;

Vertinant finansinį sąnaudų susigrąžinimo lygį kiekviename pabaseinyje, skaičiuojamos pagrindinių tame pabaseinyje esančių vandens tiekimo įmonių vidutinės savikainos ir lyginamos su esančiomis vidutinėmis kainomis.

Aplinkos apsaugos sąnaudos per valstybinių gamtos išteklių ir aplinkos teršimo mokesčius įtraukiamos į sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą.

Apskaičiuota, kad 2007 m. duomenimis viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus **sąnaudų susigrąžinimo lygis Nemuno UBR prilygsta maždaug 96% sąnaudų.**

Žemiau aprašoma sąnaudų finansinio sąnaudų susigrąžinimo būklė Nemuno UBR pabaseiniuose, atsižvelgiant į kainos ir savikainos santykį. Tam tikro pabaseinio vidutinė kaina ir savikaina apskaičiuojama pritaikant visų į tą pabaseinį patenkančių vandens tiekimo įmonių kainų ir savikainų svertinį vidurkį.

Minijos pabaseinis

Minijos pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. susigrąžino vidutiniškai 64% sąnaudų (5.1 lentelė).

5.1 lentelė. *Minijos pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007m.*

	UAB "Klaipėdos rajono vandenys"	UAB "Plungės vandenys"	Minijos pabaseinis
Vandens tiekimas	86%	85%	86%
Nuotekų tvarkymas	37%	80%	73%
Bendros sąnaudos	50%	82%	64%

Šioje ir kitose lentelėse pateikiamų skaičiavimų šaltinis: Konsultanto skaičiavimai pagal vandens tiekimo įmonių kainų ir savikainų duomenis

Merkio pabaseinis

Merkio pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. duomenimis susigrąžino vidutiniškai 101% sąnaudų (5.2 lentelė).

5.2 lentelė. *Merkio pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.*

	UAB "Vilniaus vandenys" ²	UAB "Varėnos vandenys"	Merkio pabaseinis
--	--------------------------------------	------------------------	--------------------------

² „Vilniaus vandenys“ aptarnauja ir Šalčininkus. Šalčininkų veikla atskirai, turint galvoje „masto ekonomijos“ principą ir visos Lietuvos patirtį, būtų nuostolinga ir sąnaudų susigrąžinimo lygis mažesnis nei nurodyta.

Vandens tiekimas	101%	71%	100%
Nuotekų tvarkymas	102%	83%	102%
Bendros sąnaudos	102%	78%	101%

Kaip matyti iš lentelės, tik Varėnos vandenys turėjo problemų su sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimu.

Žeimenos pabaseinis

Žeimenos pabaseinyje esanti pagrindinė vandens tiekimo įmonė 2007 m. duomenimis susigrąžino vidutiniškai 102% sąnaudų (5.3 lentelė).

5.3 lentelė. Žeimenos pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.

	UAB "Vilniaus vandenys" ³	Žeimenos pabaseinis
Vandens tiekimas	101%	101%
Nuotekų tvarkymas	102%	102%
Bendros sąnaudos	102%	102%

Vilniaus vandenys“ aptarnauja ir Švenčionis. Švenčionių veikla atskirai, turint galvoje „masto ekonomijos“ principą ir visos Lietuvos patirtį, būtų nuostolinga ir sąnaudų susigrąžinimo lygis mažesnis nei nurodyta.

Šventosios pabaseinis

Šventosios pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. duomenimis susigrąžino vidutiniškai 91% sąnaudų (5.4 lentelė).

5.4 lentelė. Šventosios pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.

	UAB "Molėtų vanduo"	UAB "Utenos vandenys"	UAB "Anykščių vandenys"	UAB "Širvintų vandenys"	UAB "Ukmergės vandenys"	UAB "Zarasų vandenys"	Šventosios pabaseinis
Vandens tiekimas	92%	109%	130%	74%	115%	76%	106%
Nuotekų tvarkymas	55%	113%	50%	62%	89%	89%	89%
Bendros sąnaudos	67%	111%	75%	66%	98%	84%	91%

Kaip matyti iš lentelės, išskyrus Utenos vandenį, kitos įmonės neįgyvendino finansinio sąnaudų susigrąžinimo principo.

Neries pabaseinis

Neries mažųjų intakų pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. duomenimis susigrąžino vidutiniškai 101% sąnaudų (5.5 lentelė).

³ Žeimenos pabaseinyje pagrindinė vandens paslaugas teikianti įmonė yra „Vilniaus vandenys“.

5.5 lentelė. *Neries mažųjų intakų pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.*

	UAB "Vilniaus vandenys"	UAB "Jonavos vandenys"	UAB "Kaišiadorių vandenys"	Neries pabaseinis
Vandens tiekimas	101%	93%	69%	100%
Nuotekų tvarkymas	102%	87%	104%	101%
Bendros sąnaudos	102%	90%	83%	101%

Kaip matyti iš lentelės, išskyrus Vilniaus vandenį, kitos įmonės neįgyvendina finansinio sąnaudų susigrąžinimo principo.

Nevėžio pabaseinis

Nevėžio pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. duomenimis susigrąžino vidutiniškai 85% sąnaudų (5.6 lentelė).

5.6 lentelė. *Nevėžio pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.*

	UAB "Aukštaitijos vandenys"	UAB "Kėdainių vandenys"	UAB "Radviliškio vandenys"	Nevėžio pabaseinis
Vandens tiekimas	96%	84%	67%	89%
Nuotekų tvarkymas	80%	96%	73%	82%
Bendros sąnaudos	86%	91%	71%	85%

Kaip matyti iš lentelės, visos įmonės neįgyvendino finansinio sąnaudų susigrąžinimo principo.

Šešupės pabaseinis

Šešupės pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. duomenimis susigrąžino vidutiniškai 92% sąnaudų (5.7 lentelė).

5.7 lentelė. *Šešupės pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.*

	UAB "Sūduvos vandenys"	UAB "Šakių vandenys"	UAB "Vilkaviškio vandenys"	UAB "Kalvarijos komunalininkas"	UAB "Lazdijų vanduo"	Šešupės pabaseinis
Vandens tiekimas	96%	104%	85%	90%	85%	95%
Nuotekų tvarkymas	104%	70%	83%	108%	84%	97%
Bendros sąnaudos	100%	84%	83%	101%	84%	92%

Kaip matyti iš lentelės, be „Sūduvos vandenų“ ir „Kalvarijos komunalininko“, kitos įmonės neįgyvendino finansinio sąnaudų susigrąžinimo principo.

Dubysos pabaseinis

Dubysos pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. susigrąžino vidutiniškai 81% sąnaudų (5.8 lentelė).

5.8 lentelė. *Dubysos pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.*

	UAB "Raseinių vandenys"	UAB "Kelmės vanduo"	Dubysos pabaseinis
Vandens tiekimas	84%	89%	86%
Nuotekų tvarkymas	74%	86%	78%
Bendros sąnaudos	78%	87%	81%

Kaip matyti iš lentelės, abi Dubysos pabaseinio įmonės neįgyvendino finansinio sąnaudų susigrąžinimo principo.

Jūros pabaseinis

Jūros pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. susigrąžino vidutiniškai 88% sąnaudų (5.9 lentelė).

5.9 lentelė. Jūros pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.

	"Šilalės vandenys"	"Tauragės vandenys"	Jūros pabaseinis
Vandens tiekimas	82%	100%	94%
Nuotekų tvarkymas	74%	90%	87%
Bendros sąnaudos	77%	94%	88%

Kaip matyti iš lentelės, abi įmonės neįgyvendino finansinio sąnaudų susigrąžinimo principo.

Pajūrio upių baseinas

Pajūrio upių baseine esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. susigrąžino vidutiniškai 94% sąnaudų (5.10 lentelė).

5.10 lentelė. Pajūrio upių baseino vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.

	AB "Klaipėdos vanduo"	UAB "Neringos vanduo"	UAB "Palangos vandenys"	Pajūrio upių baseinas
Vandens tiekimas	83%	68%	71%	80%
Nuotekų tvarkymas	107%	94%	83%	102%
Bendros sąnaudos	97%	79%	79%	94%

Nemuno mažųjų intakų pabaseinis

Nemuno mažųjų intakų pabaseinyje esančios pagrindinės vandens tiekimo įmonės 2007 m. susigrąžino vidutiniškai 93% sąnaudų (5.11 lentelė).

5.11 lentelė. Nemuno mažųjų intakų mažųjų intakų pabaseinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %, 2007 m.

	"Kauno vandenys"	"Dzūkijos vandenys"	"Šilutės vandenys"	"Druskininkų vandentiekis"	"Giraitės vandenys"	"Kaišiadorių vandenys"	"Jurbarko vandenys"	"Elektrėnų komunalinis ūkis"	"Birštono vandentiekis"	Nemuno mažųjų intakų pabaseinis
Vandens tiekimas	99%	81%	89%	155%	92%	69%	108%	89%	83%	96%
Nuotekų tvarkymas	93%	85%	64%	128%	67%	104%	94%	88%	77%	89%
Bendros sąnaudos	95%	83%	73%	136%	76%	83%	99%	88%	80%	93%

Kaip matyti iš lentelės, išskyrus „Druskininkų vandentiekį“, kitos įmonės neįgyvendino finansinio sąnaudų susigrąžinimo principo.

Nemuno UBR

Iš suvestinės lentelės (5.12 lentelė) matyti, kad daugumoje pabaseinių esančiose vandens tiekimo įmonėse 2007 m. finansinio sąnaudų susigrąžinimo principas nebuvo neįgyvendinamas.

5.12 lentelė. Nemuno UBR pabaseinių vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis, %. Suvestinė lentelė.

Baseinas/pabasinis	Vandens tiekimas	Nuotekų tvarkymas	Bendros sąnaudos
Minijos	86	73	64
Merkio	100	102	101
Žeimenos	101	102	102
Šventosios	106	89	91
Neries	100	101	101
Dubysos	86	78	81
Nevėžio	89	82	85
Šešupės	95	97	92
Jūros	94	87	88
Pajūrio upių	80	102	94
Nemuno mažųjų intakų	96	89	93

Skirtingose Lietuvos vandens tiekimo įmonėse sąnaudų susigrąžinimo lygis buvo skirtingas. Vidutiniškas sąnaudų susigrąžinimo lygis, kaip matyti iš lentelės, skirtinguose pabaseiniuose kinta nuo 64 iki 102 procentų. Žinoma, tai tik tam tikromis prielaidomis pagrįsto skaičiavimo rezultatas. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad pastarųjų metų investicinės sumos yra labai didelės: galima palyginti, pavyzdžiui, metines pajamas iš visų paslaugų ir investicijas. Pastarosios 2006 ir 2007 metais net viršijo pajamas. Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į oficialią nusidėvėjimo dalį savikainoje: 2007 metais, palyginti su 2005 ir 2006, ji sumažėjo. Tai visiškai nelogiška, turint galvoje, kad dėl investicinių lėšų įsisavinimo turto vertė nuolat didėja. 2008 –ųjų metų duomenų apie savikainos struktūrą kol kas nėra.

Taip pat reikia pabrėžti ir tai, jog Valstybinės Kainų komisijos nustatytoje Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainų skaičiavimo metodikoje nusidėvėjimo procentas priklauso nuo turimos infrastruktūros pajėgumų panaudojimo procento. Tai reiškia, kad nepakankamai lėšų buvo atidedama naujos infrastruktūros įsigijimui senajai nusidėvėjus, o tai menkino sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimą.

Ekonominių sąnaudų susigrąžinimo lygiui viešajame sektoriuje įtakos turi turėti aplinkos sąnaudų atspindėjimo vandens kainoje procentas. Dėl to, jog Lietuvoje ribinių sąnaudų aplinkos taršai mažinti nėra nustatyta ir nežinome tikrųjų „idealių“ aplinkos teršimo mokesčio dydžių, darome prielaidą, jog esantys gamtos išteklių bei aplinkos teršimo mokesčiai atspindi žalą, daromą vandens ištekliams iš viešojo sektoriaus, ir ekonominių sąnaudų susigrąžinimą prilyginame finansiniam sąnaudų susigrąžinimui, kuris buvo aukščiau apskaičiuotas prilygstantis maždaug 96 procentams.

5.3.2. Žemės ūkis

Žemės ūkio sąnaudų susigrąžinimo lygiui skaičiuoti tokio pat būdo, kaip viešajam sektoriui, pritaikyti negalima. Kaip minėta, žemės ūkis nėra svarbus tiesioginis vandens naudotojas Lietuvoje ir tuo pačiu Nemuno UBR.

Sąnaudų susigrąžinimo vertinimui svarbi pasklidoji žemės ūkio tarša, kuri nėra niekaip įtraukiama į vandens ar kokią kitą kainą.

Kadangi aplinkos, išteklių bei kitas sąnaudas konkrečiai dėl žemės ūkio poveikio įvertinti yra labai sudėtinga, galima taikyti kitą metodą taršos dydžiui nustatyti. Šiuo atveju reikėtų daryti prielaidą, jog šios „išorinės“ sąnaudos yra apytiksliai lygios taršos iš žemės ūkio panaikinimo sąnaudoms. Nemuno UBR ši suma pirmajame BVPD įgyvendinimo etape sudarys apie 17,2 mln. litų išlaidų kiekvienais metais iki 2015-ųjų. Šių sąnaudų dalis – 200 tūkst. Lt – tai kontrolės išlaidos, tenkančios valstybei. Patys ūkininkai turėtų finansuoti didžiąją dalį šių sąnaudų – 16,7 mln. litų. Šios žemės ūkio taršos mažinimo priemonės panaikintų žemės ūkio taršą daugelyje vietovių, kur tokia tarša yra reikšminga.

Reikalingos sąnaudos žemės ūkio taršos naikinimui, atspindinčios vandens ištekliams daromą žalą pagal pabaseinius, pateiktos 5.13 lentelėje.

5.13 lentelė. Nemuno UBR pabaseinių žemės ūkio pasklidusios taršos panaikinimo sąnaudos, tūkst. Lt

Šventosios	Neries mažųjų intakų	Nevėžio	Šešupės	Dubysos	Jūros	Merkys	Minija	Nemuno mažieji intakai	Žeimena	Priegliaus	Pajūrio upių
2545	608	1946	2677	1126	1186	779	1559	3836	509	43	420

Kai kur vandens telkiniai yra jautresni žemės ūkio taršai dėl natūralių gamtos sąlygų – mažo nuotėkio ir pan. Tokiais atvejais tarša iš žemės ūkio gali būti reikšminga, net jei apkrovos neviršija leistinų normų (yra ne didesnės, nei kitose vietovės, kur tarša iš žemės ūkio nėra reikšminga). Tokias papildomas išlaidas siūloma prisiimti valstybei ir jų reikėtų Nevėžio pabaseinyje. Jos prilygsta 300 tūkst. arba 1,76 procento visų reikalingų sąnaudų taršai mažinti (17 mln. litų be kontrolės išlaidų). Tai reiškia, jog „teršėjas moka“ principas būtų įgyvendintas visuose pabaseiniuose, išskyrus Nevėžio, t.y., didžiojoje Nemuno UBR dalyje, ir sąnaudų susigrąžinimo principas būtų užtikrintas **98,2 procento**.

Tačiau tai tik „a priori“ vertinimas, ir 2015 metais, įvertinus, kiek ūkininkai iš tikrųjų prisidėjo prie priemonių įgyvendinimo, bus galima nustatyti to meto sąnaudų susigrąžinimo žemės ūkyje lygį.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad dalis žemės ūkio kilmės taršos yra praeities tarša, kurios pačios masto ir teršėjų nustatyti praktiškai neįmanoma. Šis žemės ūkio, kaip sektoriaus, vandens naudojimo aspektas nėra įtraukiamas į sąnaudų susigrąžinimo nagrinėjimą ir todėl dalis reikalingų taršai mažinti sąnaudų nėra įtraukiama į jokias mokėjimo už vandens išteklius kainas.

5.3.3. Pramonė

Papildomų priemonių sąnaudos pramonės sektoriui, įvertintos dabartiniame pasiruošimo įgyvendinti Nemuno UBR priemonių programą etape, susijusios tik su studijomis išsiaiškinti pavojingų medžiagų, kartais randamų paviršiniuose vandenyse, šaltiniais. Kol kas nėra patikimų duomenų teigti, kuri pramonės įmonė ir kiek yra atsakinga už tam tikrų pavojingų medžiagų patekimą į upes. Todėl pramonės sektoriui tenkančių papildomų priemonių sąnaudų negalime prilyginti šiuo metu esančios šios rūšies „išorinės“ taršos sąnaudoms.

Todėl yra dvi pagrindinės priežastys, dėl kurių sąnaudų susigrąžinimas pramonės sektoriuje gali būti nevisiškas. Tai subsidijos ir tikrosios vandens ištekliams daromos pramonės taršos neatspindėjimas mokesčių už valstybinius gamtos išteklius ir už taršą tarifuose.

Kaip parodyta aukščiau, būtent pramonės vandens sektoriui, palyginti su oro taršos mažinimo sektoriumi, subsidijų pastaraisiais metais išduota labai mažai.

Taigi, turint galvoje, kad pramonė sukuria beveik 20 mlrd. litų pridėtinės vertės, 1-2 mln. litų įtraukimas į teršėjo sąnaudas, neturi įtakos sąnaudų susigrąžinimo pramonėje lygiui.

Laikantis anksčiau išsakytos prielaidos, kad mokesčiai už taršą ir valstybinius gamtos išteklius atspindi išorines aplinkos apsaugos sąnaudas, galima teigti, kad sąnaudų susigrąžinimas pramonės sektoriuje lygus 100%.

Sąnaudų susigrąžinimą gerinančios priemonės yra įvairios, pavyzdžiui, tarifų struktūros, atsiskaitymo, mokėjimų nustatymo, ryšių su vartotojais, institucinių struktūrų, ir, žinoma, paslaugų ir technologijų gerinimas. Taip pat labai svarbu laiku nustatyti naują vandens kainą.

Sąnaudų susigrąžinimo planavimas, be to, kad turi būti aišku, kokios tos sąnaudos ir kieno turi būti padengtos, turi apimti ir vartotojų sutikimo mokėti analizę; tinkamos institucinės struktūros nustatymą, kad būtų galima sistemą valdyti efektyviausiu būdu; reikiamų teisinių ir politikos, švietimo, gebėjimų gerinimo priemonių parinkimą ir pan.

Vandens išteklių valdymo strategijos turi siekti efektyvaus esamų lėšų panaudojimo ir papildomų lėšų pritraukimo.

Subsidijos turi būti paskirstomos taip, kad jokių būdu nemenkintų efektyvaus vandens išteklių naudojimo siekiamybės ir nesiųstų klaidingų ekonominių signalų į rinką.

Netechniniai dalykai vaidina labai svarbų vaidmenį nustatant eksploatacinių sąnaudų efektyvumą. Norint efektyviai valdyti paslaugą, reikalingi tinkami valdymo gebėjimai, ypatingai susiję su biudžetų, sąskaitų rengimu, surinkimu, išlaidų ir pajamų fiksavimu, monitoringu, baudų sistemos sukūrimu. Todėl valdymo gebėjimų įvertinimas yra esminis dalykas.

Geros valdymo praktikos pasiekimas nereiškia vien tik sąnaudų mažinimo kelių radimo, bet greičiau būdų, kaip pasiekti didžiausios naudos ir geriausių rezultatų turint ribotą vartotojo pasirengimą mokėti, išsiaiškinimą ir taikymą.